

ON ALTINCI YÜZYILDA KONYALI BİR ŞAİR: MEŞÂMÎ *

Doç. Dr. Emine YENİTERZİ

Eski Türk Edebiyatı'nın tarihî gelişimini gerçek manasıyla tespit edebilmek için; bu edebiyatın mensubu olan şair ve yazarların her birini eserleri, eserlerinin kaynakları, kimlerden etkilendikleri, kimler üzerinde tesir bıraktıkları, varsa getirdikleri yenilikler veya edebiyata olan katkıları ve buldukları muhitler itibarıyla inceleyerek objektif bir açıklıkla ortaya koymak gerekir. Edebî gelişimin gereği gibi ve doğru olarak anlaşılması için; yalnızca "büyük sanatkârlar ve şaheserler" üzerinde yapılan araştırmaların yeterli olmayacağına, her devrin ikinci ve üçüncü derecedeki verimlerinin de lâıykıyla tetkik edilmesinin zaruretine Fuat Köprülü özellikle işaret eder. (Köprülü, 1981:2) Dolayısıyla yalnızca Cumhuriyet döneminden itibaren edebiyat tarihlerinde yer alan, ön plâna çıkmış şairler değil, şura tezkirelerinde hakkında bilgi verilen veya eseri olduğu halde tezkirelerde adı geçmeyen tüm şairleri de değerlendirmeye tabi tutmak elzemdir. İşte bu sebeple nasihat-namelerle ilgili bir çalışmayı sürdürürken konuşma adabına dair öğütlerinin bulunduğu kaside şeklindeki bir manzumesi vesilesiyle Meşâmî adlı şair dikkatimizi çekti. Araştırdığımız zaman divan veya başka bir eserden söz edilmeyen, yalnızca birkaç mecmuada şiirlerine rastladığımız Meşâmî'ye, şura tezkirelerinde övgüyle yer verildiğini gördük. Şairin, bir kısmını kataloglardan tespit ettiğimiz, bir kısmını da tesadüfen gördüğümüz şiirlerini bir araya getirmeyi amaçladık.

Meşâmî'nin Hayatı

Meşâmî, şura tezkirelerinde aynı zamanda mahlası olan bu adla anılmakta, şairin başka bir isminden söz edilmemektedir. Edebiyatımızda aynı mahlası kullanan başka bir şaire de rastlanmaz. (Tuman:II/956, İpekten ve diğ., 1988:286) Meşâmî'ye yer veren bütün kaynaklar şairin Konya'da doğduğuna veya Konyalı olduğuna işaret ederler. Yine bütün kaynaklarda babasının Kanunî'nin veziri Rüstem Paşa'nın kethüdası olan Mustafa Bey (bir kısmında Çelebi) olduğu belirtilir. Yalnızca Sicill-i Osmânî'de babasının adı Kınalıoğlu Mustafa Şâmî Bey olarak verilir ve onun da şair olduğuna işaret edilir. (Mehmed Süreyyâ, 1311:IV/374, aynı bilgi Tuman:II/956) Meşâ'irü's-Şu'arâ'da babasının Veliyyüddin-zâde şair Ahmed Paşa ile amca çocukları olduğu, hatta Ahmed Paşa'nın ölümünden sonra terekesine Mustafa Çelebi'nin varis olduğu zikredilir. (Meredith-Owens,1971:123b) Ancak Âşık Çelebi Ahmed Paşa'dan söz ederken varisinin amcazadesi Nâzır Çelebi olduğunu söyleyerek çelişkiye düşmüştür. (Meredith-Owens,1971:36a) Bunun dışında şairin ailesiyle ilgili olarak verilen bir diğer bilgi de seyyid olduğudur. (Meredith-Owens,1971: 123b, K. Hasan Çelebi, 1989:II/902, Ahdî,193b)

Kaynaklar Meşâmî'nin zeamet ehli olduğunu belirtirler. Zeamet miktarını Beyânî 40 bin akçe, Hasan Çelebi de 40-50 bin akçe olarak bildirirler. Gelibolulu Âlî, Meşâmî'nin bu zeameti Durak Çelebi sayesinde aldığını kaydeder. Kendisi de şair olan Durak Çelebi (Nihânî-ölm. 970/1562-63) Kanunî'nin şehzadesi Selim'in himayesini kazanmış, bir çok şairi şehzadeye tanıtarak müstakbel sultanın etrafında edebî bir muhitin oluşmasında rol oynamıştır. Hâtemî İbrahim Bey, Akşehirli Makâlî, Vusulî, Rahîmî, Ulvî yanında Konyalı Meşâmî de Durak Çelebi vasıtasıyla bu muhite dahil olan şairlerdendir.(Canım, 1995:154, İpekten, 1996:198)Şehzade Selim 1542-1544 yılları arasında Konya'da bulunmuş, 1544'te Manisa'ya gönderilmiş, Şehzade Bayezid davasından sonra 1558'de yeniden Konya'da

* *Türk Dili*, S. 591, Mart 2001, s. 317-328.

görevlendirilmiştir. 1562’de Kütahya’ya nakledilen Şehzade, birinci gelişinde iki, ikincisinde de dört yıl olmak üzere yaklaşık altı yıl Konya’da kalmıştır.(İpekten,1996:194) Haluk İpekten, Meşâmî’nin Kütahya’da iken Şehzade’nin yanında olduğunu belirtir. (İpekten, 1996:196,214) Ancak Meşâmî’den söz eden kaynaklarda şairin Konya dışına çıktığı veya Kütahya’da bulunduğu dair hiçbir bilgi yer almamaktadır. Şairin Şehzade ile irtibatından yalnızca Ahdî, Durak Çelebi’nin himayesinden de Âlî bahsetmişler; zaman ve yer belirtmemişlerdir.

Durak Çelebi vasıtasıyla aldığı zeamete kanaat eden şair, yükselmek için herhangi bir çaba sarf etmemiş,(K. Hasan Çelebi, 1989:II/902) aksine bir müddet sonra tasavvufa meylederek zeameti de terk etmiştir. (K. Hasan Çelebi, 1989:II/902; Beyânî,1997:265; B. Mehmed Tâhir, 1333:II/412) Şuara tezkirelerinde şairin hangi tarikata intisap ettiği açıkça verilmez. Yalnızca Fâik Reşâd ve Bursalı Mehmed Tâhir, Mevlevî olduğundan söz ederler. Esrâr Dede’nin tezkiresinde de şaire yer verilmemiştir. Ancak Meşâmî’nin Konya’da bulunması ve ölümüne Tûrâbî Dede’nin tarih düşürmesi, şairin Mevlevî olduğuna işaret eder mahiyettedir. Ayrıca Mevlâna Müzesi’nde Mevlevî veya Mevlevî muhibbi şairlerin şiirlerine yer veren bir mecmuada (Nu:2455) Meşâmî’nin müsebbâ’ının bulunması da şairin Mevlevîlik halkasına dahil olduğunu göstermektedir. (Tunç, 2000:106)

Meşâmî’den söz eden kaynakların bir kısmında şairin 993/1585’te vefat ettiği bildirilir. Sicill-i Osmânî’de ise bu tarih 944/1537-38 olarak yer alır. (Mehmed Süreyyâ, 1311:IV/369) Şairin, Şehzade Selim’in meclislerinde bulunduğu göz önüne alınınca bu tarihin doğru olmadığı açıktır. Âşık Çelebi, K. Hasan Çelebi, Ahdî ve Beyânî Meşâmî’nin ölüm tarihini belirtmezler. Gelibolulu Âlî de yalnızca genç yaşta öldüğüne işaret eder. (İsen,1994:327) Şuara tezkirelerinden yalnızca Riyâzî ve Kaf-zâde Fâizî’nin eserlerinde şair Tûrâbî’nin Meşâmî için düşürdüğü tarihle birlikte ölüm tarihi 993 olarak verilir. Muhtemelen bu tezkirelere dayanarak, Müstakîm-zâde, Şemseddin Sâmî, Mehmed Süreyyâ, Fâik Reşâd, Bursalı Mehmed Tâhir ve Nail Tuman da şairin ölümü için 993 tarihini gösterirler. Meşâmî’nin vefatına dair iki manzum tarih mevcuttur. Bunlardan biri Râzî adlı şaire ait beş beyitlik bir kıt’a, diğeri de Tûrâbî’ye ait bir beyittir:

Meşâmînüñ dimâğına çün irdi
İrem gülzârınuñ gül-bü meşâmı

Hazân oldı bahâr-ı bāğ-ı ‘ömri
Mu’athtar oldı çünkim cân meşâmı

Şehîd olmağ için ol merd-i gâzî
Vebâdan virdiler bir mevt câmı

Hudâ rahmet ide o[!] kimseye kim
Kî rûhına du’â kıla müdâmî

İdüp zârı didi târîh Râzî
Ecel kırdı seni kıpdı Meşâmî
اجل قوردی سنی قبدی مشامی

Tûrâbîyâ didüm târîh-i müşkîn
Meşâmîye ecel bûyı irişdi
مشامی یه اجل بوی ارشدی

(Mecmua, Mevlâna Müz. Ktp.,114: zahriyye; ayrıca bkz. Gölpinarlı, 1967:47)

Meşâmî'nin vebadan öldüğünü belirten Râzî'nin kıt'asındaki tarih mısraı 981, Tûrâbî'ninki de 983 yılına işaret eder. Râzî'nin manzumesindeki "kapdı" kelimesi elifle yazılınca, bu tarihi bir artırmak mümkündür. Ayrıca tarih mısraının altına rakamla kaydedilen 982 tarihinin yanındaki "Bir eksikdür" notuna dayanarak bu tarihin gerçekte 983 olduğu düşünülebilir. Riyâzî ve Fâizî'nin tezkirelerinde ise Tûrâbî'nin düşürdüğü tarihte "irişdi" kelimesi, eliften sonra "ye" ilâvesiyle 993'e yükselmiştir. Râzî'nin, ölüm sebebini de belirten kıt'ası ve Gelibolulu Âlî'nin şairin genç yaşta vefat ettiğine dair beyanı dolayısıyla bu tarihin 983/1575-76 olması daha makul görünmektedir.

Tezkirelerde Meşâmî'nin vefat yeri belirtilmemiştir. Osmanlı Müellifleri'nde şairin Konya'da irtihal ettiği, Tuhfe-i Nâilî'de ise Konya'da medfun olduğu kaydedilir.

EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Şuara tezkirelerinde Meşâmî'nin divan tertiplediğine veya herhangi bir eserinin varlığına ilişkin bilgi yoktur. Araştırmalarımız neticesinde şairin muhtelif mecmualarda 1 kaside, 2 gazel, 1 tahmis ve 1 müsebbâ'ını bulabildik. Bunlara ilâveten şuara tezkirelerinde 1 gazel ve 8 beyti kayıtlıdır. "Eğer maksûd eserse mısra'-ı ber-ceste kâfidir" cümlesinin ışığında bu şiirler Meşâmî'nin usta bir şair olduğunu göstermeye kifayet eder mahiyettedir. Nitekim tezkire müellifleri de Meşâmî'den söz ederken bu görüşü teyit ederler. Âşık Çelebi şair için:"Haylî kâbil ü müceddid yigiddür. Taşşîl-i 'ilm ü ma'rifet ve gûşî-i şîr ü inşâya mülteftidür." ifadelerine yer verirken, Ahmed Paşa ile akrabalığı dolayısıyla da "Bu cûvân da ol 'ırk-ı şu'ur-ı şî're müre' olmuşdur." demektedir. (Meredith-Owens, 1971:123b) Kınalı-zâde Hasan Çelebi; "Hakkâ ki kelimât-ı pür-belâgat u beyânı meşâmm-ı ins ü cänni misk ü 'anber gibi müncer ü mu'anber ve eş'âr-ı belâgat-şî'arı mânend-i 'üd-ı Kamârî dimâg-ı halk-ı cihânı mu'a'ttar iden şu'arâ-yı belâgat-güsterdendür." (K. Hasan Çelebi, 1989:902), Ahdî; ""Mezkûruñ zât-ı ferhunde-âllârı lëvb-i ma'ârifle pîrâste ve hâtîr-ı hüceste-etvârı evşâf-ı hamîde ile ârâste ve ma'lûmât-ı pâki zebân-ı Fâriside pesendide-i yârân-ı nükte-dân ve şî'r ü inşâda maqbûl-i merdüm-i cihândur.....El-hâşîl envâ'-ı fûnûna vâkıf kimesnedür. Mezkûruñ kâ'im-i 'anber-illâr olan eş'âr-ı müşk-âllârınuñ sevâdından meşâmm-ı cân mu'a'ttar ve şahîfe-i nazm-ı pür-envârınuñ beyâzından dîde vü dil münevverdür." (Ahdî, 193b-194a) ve Beyânî; "Kelimât-ı tayyibesıyla meşâmm-ı âlemiyânı misk ü 'anber gibi mu'anber ve dimâg-ı cihânı enfâs-ı nefsesiyle mu'a'ttar iden şu'arâ-yı belâgat-güsterdendür." (Beyânî, 1997:265) gibi birbirine benzer ifadeler kullanmışlardır. Yalnızca Şehzâde Selim'in divan kâtipliği görevinde de bulunan Gelibolulu Âlî'nin şair hakkında verdiği malumat diğerlerinden farklıdır: "Hüsn-i hulûkla meşhûr ve nezâket-i tab'la mezkûr bir ma'hdüm idi....Öz ve az söylerdi. Gâhî bazı zemîn-i hâş bulup mümtâz söylerdi. Dükene redif olan şî'r-i âbdâr anuñ eş'ârındandır. Hâlâ ki lâyıq-ı pesend olan güftâr-ı dürer-bârındandır. El-hâk mu'ammer olsa nice akrânına ser-defter olurdu. Hayf u dirîg 'unfuvân-ı şebâbı hâlînde cerîde-i 'ömri düridi." (İsen, 1994:326-327) Âlî'nin, Meşâmî'nin sanatkarlığına dair daha net bilgiler verdiği bu sözleri aynı zamanda şair ile şahsen görüştükleri intibâını da vermektedir.

Âlî'nin sitayişle bahsettiği "dükene" redifli gazel, kendisinden önceki tezkirelerde de kısmen veya tamamıyla kayıtlıdır. Bir gazelin şairler nezdindeki beğenisinin en gerçek göstergesinin nazireler olduğu düşüncesiyle divanları gözden geçirince, yalnızca Hayâlî Bey'in kafiyesi farklı olmakla birlikte, aynı vezinde kaleme aldığı "dükene" redifli gazelini tespit ettik. (Tarlan, 1945) Ancak Hayâlî'nin 964/1557'de vefat ettiğini göz önüne alarak, Meşâmî'nin Hayâlî'den ilham aldığını düşünmek gerekmektedir. Şairin, Hayâlî'nin bir gazelini tahmis etmesi de bu düşüncüyü destekler mahiyettedir.

Meşâmî'nin, şairler arasında şöhret kazanmış bir diğer şiiri de; “Demler o demler idi zamân ol zamân idi” mütekerrir mısraıyla kaleme alınmış bir müsebbâ'dır. Üç şiir mecmuasında rastladığımız bu müsebbâ'nın tamamı Faik Reşad'ın eserinde de verilmiştir. F. Reşad, bu manzumenin Erzurumlu İbrâhîm Hakkî'nin Marifet-Namesi'nde yer aldığına ve aslını bilmeyenlerin şiirin İbrâhîm Hakkî'ya ait olduğunu zannettiklerine dair ikazda bulunur. Sözü edilen şiir Marifet-Name'de; “Düşdük Meşâmî renc ü 'anâ vü sakâmete” mısraındaki mahlasın “kuyûd-ı” şeklinde değiştirilmesiyle mevcuttur. (İ.H. Erzurumî, 1280: 542)

On sekizinci yüzyılda hayli popüler olan, “üstine” redifli gazel bazı edebiyat tarihlerinde ve antolojilerde Râsîh'in orijinal buluşu gibi gösterilir. Râsîh'ten önce bu redif başka şairler tarafından da kullanılmıştır. Tezkirelerde “üstine” redifiyle bir beyti verilen Meşâmî'nin de henüz on altıncı yüzyılda aynı âhengi yakaladığını görürüz.

Meşâmî'nin yalnızca bir mecmuada tespit ettiğimiz, “Pend-Nâme-i Meşâmî” başlığını taşıyan kaside nazım şeklindeki 21 beyitlik manzumesi konuşma adabına dairdir. (Bu manzumeden söz eden bir makale için bkz. Kaplan, 1992:3, 52)Az konuşmanın gereğini dile getiren bu nasihat-name türündeki şiirde bazı vezin hataları mevcuttur. İkinci bir nüshası elimizde olmadığı için karşılaştırma imkânı bulamadığımız manzumedeki hataların müstensihthen kaynaklandığını düşünüyoruz, zira mevcut diğer şiirlerinde Meşâmî vezne hakim bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Meşâmî, on altıncı yüzyılda, Kanunî devrinde yaşamış Konyalı bir şairdir. Kaynaklarda verilen sınırlı bilgilerden şairin, Durak Çelebi vasıtasıyla Şehzade Selim'in etrafındaki edebî muhite dahil olduğunu ve bu yakınlık vesilesiyle kendisine zeamet verildiğini, ancak bir süre sonra bu görevi bırakarak dervişliğe soyunduğunu öğreniyoruz. Günümüze yakın edebiyat tarihleri şairin Mevlevî olduğunu kaydederek. Mevlevî kaynaklarında adı geçmeyen şairin Konya'da bulunması ve Mevlevî şairlere mahsus mecmualarda şiirine yer verilmesi hasebiyle bu bilginin doğruluğuna hükmetmek mümkündür. Şairin ölüm tarihi 17. yüzyıl tezkirelerinden başlayarak ilgili biyografilerde 993/1585 olarak gösterilmektedir. Ancak vefat tarihini tespit eden iki manzumeye göre bu tarihi 983/1575-76 olarak düzeltmek gerekir. Kaynaklar Meşâmî'nin müstakil bir eserinden söz etmezler. Araştırmalarımız sonucunda mecmualarda ve şüara tezkirelerinde, muhtemelen genç yaşta vefatı sebebiyle divan tertip edememiş olan Meşâmî'ye ait 6 manzume ve sekiz beyit tespit edebildik. Elimizde bu kadar az sayıda şiiri olmasına rağmen, Meşâmî'nin vezne, kafiyeye ve dile hakim, klasik şiire yeni söyleyişler getirecek düzeyde usta bir şair olduğunu söylemek mümkündür.

METİNLER

Pend-Nâme-i Meşâmî¹

Mef'ülü Fâ'ilâtü Mef'ülü Fâ'ilün

1 Her şahşa luṭf-ı ṭab' u te'ennîyle vir cevâb
Tâ kim irişmeye saña nuṭkuñdan ıztırâb

Söz gendüminün ağz olupdur degirmeni
İri ögütme cehd it anı mill-i âsiyâb

¹ Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa Böl., Nu:503, yk.61a.

- Keşf itme söz 'arūsı cemālini bī-direng
Olmak gerek niķāb-ı te'ennī aña hicāb
- Hikmetle oldı halk-ı benī Ādem on boĝun
Tā kim tokuzda fikr idüp onda vir cevāb
- 5 Dürç-i dehende dürr-i girān-māyedür suĝan
Şarfında kıl te'ennī şaķın eyleme şitāb
- Çün sende Hāk yaratdı iki gūş u bir zebān
İki işitmeyince şaķın virme bir cevāb
- Bir kerre aç dehānuñı yılda şadef gibi
Dirseñ derün-ı sīneñ ola bir dür-i hoş-āb
- Az söyle her ne deñlü ki bisyār-dān iseñ
Bir sözi yüz dime yüzi bir di budur şavāb
- Çok söz mellel dur[ur] bu ki Kır'ānda yaraşur
Sözün azıdır özi kelāmuñ kıl intiķāb
- 10 Söz kim dehende ola cidd it cestedür²
'Avdet ider mi şaşta nişāna varan nüşāb³
- Tekrār eyleme sözüñi sükker olsa da⁴
Düşer kesāda kelret ile olsa ķand-i nāb
- Şehd-i kelāmuñ eyleme erzān şān budur
Lāyık mı şehd-i nāb ola çün tu'me-i zübāb
- Olsun sözüñde şefķat u rıfķ u mülāyemet
Nuķkuñ ucından olmasun āzār şeyķ ü şāb
- Nuķk iledür fazīlet-i insān devābdan
Senden devāb yegdür sözüñ olmaya şavāb
- 15 Gūş eyle gel bu nükte[y]i hikmet kelāmıdır
Söz sīm olursa söylememek oldı zerr-i nāb
- Dirseñ ki hüsn-i hulķ ile maĝbüb-ı halk olam
Luţf ile vir cevāb idene 'unf ile hiķāb
- Mānend-i kūh söyleyene vir cevābını
Sen söyle sen işit dimezem saña [iy] şebāb
- Aşlın bilen uşul-i 'ibādātı on dimiş
Anuñ tokuzu şamt u biri halkdan ictināb

² Bu mısra vezne uymamaktadır.

³ nüşāb: Metinde nişān.

⁴ Metinde "Sözün tekrār eyleme sükker olursa da" şeklindedir. Vezin gereĝi düzeltilmiştir.

Ṭūtī[y]i itdi ḥabs-i kafes kelret-i kelām
Kendüye oldı sözi yine bā'ıl-i 'azāb

20 Bülbül belāda nuṭkı ucından esİR ü zār
Azāde bāğ u rāğda seyrān ider ğurāb

Güş it Meşāmī sözlerinüñ nüktesin müdām
'Ārif odur ki her suḥanı ola bir kitāb

Gazel⁵

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

Olaldan mihr ile dil müşterī ol māh-sīmāya
Nigāh um yoğ felekde āfitāb-ı 'ālem-ārāya

Güneş nūr iktisāb eylerken envār-ı cemālūñden
Yüzüñ ey āfitābum nice teşbīh ideyin aya

Melāmet eyleme şeydā görüp hecrūñde 'uşşākı
Ele āyine al bağ ey şanem ol rüy-ı zībāya

Bilür kim cān-ı mehcūrum vişāl-ı yarına yetmez
Anuñçün va'de-i vaşlın şalar dil-dār ferdāya

Yimişler mīve-i bustān-ı ma'nāyı selefde hep
Bi-ḥamdī'llāh Meşāmī biz dağı irişdük ayvaya

Gazel⁶

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Boşala kīse-i kān kāse-i 'ummān dükene
Ne ğam-ı dil ne nem-i dīde-i giryān dükene⁷

Çekmezem ğam çekerem gözüme ḥāk-i kađemüñ
Eger ey nūr-ı başar kuḥl-ı Şifāhān dükene⁸

Dīdeden ḥün-ı ciger olmaya bir dem ḥālī
Baḥrlar berr ola deryā-yı firāvān dükene⁹

Şol kağar arayayın şāhid-i mağşūdumı kim
Cüst ü cūda ṭalebüm raḥşına meydān dükene¹⁰

Gide mi fikr-i leb-i yār Meşāmī dilden

⁵ Mecmū'a-i Eş'âr, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp, Revan, Nu: 1985, yk. 98b.

⁶ Âşık Çelebi, K.Hasan Çelebi, Ahdî, Beyânî, Âlî, Riyâzî, K.Fâ'izî, F. Reşâd, N. Tuman.

⁷ -Riyâzî, N. Tuman.

⁸ -Beyânî, Riyâzî, K. Fâizî / 2a gözüme: dīdeme F. Reşâd, çeşmüme Ahdî.

⁹ -K. Hasan Çelebi, Beyânî, Âlî, Riyâzî, K. Fâizî.

¹⁰ cüst ü cūda: tek ü pūda Beyânî / şol: şu Ahdî.

Kāndan hîç ola mı la'î Bedaḥşān dükene ¹¹

Gazel ¹²

Mefā'îlün Mefā'îlün Mefā'îlün Mefā'îlün

Şu 'âkil gördüğün gönlüm 'aceb dīvānedür şimdi
Yitürdi kendüyi bilmez sözi yabanedür şimdi

Ezel bezminde nüş itmişdi gönlüm lem-yezel cāmın
Daḥı başına 'aklı gelmedi mestānedür şimdi

Sarāy-ı dil ki seng-i ta'n atardı Beyt-i Ma'mūra
Yıkıldı dest-i cevr-i devr ile vīrānedür şimdi

Şadā-yı kūs[i] gūş-ı çarḥa irdi mehter-i dehrün
Fenā yevmine baksañ kaşr-ı nevbet-ḥānedür şimdi

Meşāmī cām-ı Cemşidi sıfāle şaymayan serler
Fenā sākisi destinde dutar peymāneler şimdi

Taḥmīs-i Ḥayālī ¹³

Fā'îlātün Fā'îlātün Fā'îlātün Fā'îlün

I

Çünkü çarḥ-ı kīne-dāruñ işidür ğaddārlık
Bağmazam mihrine aslā itse biñ dil-dārılık
Fāriğam ger yārılık itsün gerek ağıyārılık
Hîç kārüm yok sipihr-i gerdiş-i devvārılık
Ger yoğ olsa cümlesi 'ālemde sensin varlık

II

Şeh-süvārum çünkü sürdün 'arşa-i ḥüsne semend
Eyledi 'ışkuñ cihān ser-keşlerini der-kemend
Nice dār alur durur baḥründe zār u müstmend
Nice serverler seri oldu ser-i zülfünde bend
Saña virildi serir-i ḥüsnde ser-dārılık ¹⁴

III

Fitne-i 'ālem uyanup ḥābdan kaldursa ser
Cümle zürriyyāt-ı 'ālem eylese kaşd-ı zarar
Yağsa ger kavş-i kaşādan üstüme tır-i kader
Her taraftan katlüme biñ biñ çekilse tığler
Ka'ā-i pülād olur sen baña kılsañ yārılık ¹⁵

IV

Nice demler gerçi çekdüm firḳatin cānānumuñ
Terk idem şanma ölince ğayretin cānānumuñ
Ġayra açma zaḥm-ı tığ-i miḥnetin cānānumuñ
Kimseye gösterme dāğ-ı ḥasretin cānānumuñ

¹¹ –Riyâzî, K. Fâizî, N. Tuman / 5b fikr-i: yād-ı F. Reşâd.

¹² Mecmû'a-i Eş'ar, Süleymaniye Ktp., Tercüman Gazetesi Böl., Nu:225, yk.63a.

¹³ Mecmû'a-i Eş'âr, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Nu: 5995, yk. 55b-56a. Hayâlî'nin gazeli için bkz. Tarlan, 1945:232.

¹⁴ Dîvan'da 3. beyit.

¹⁵ Dîvan'da 2. beyit.

Öldüğümde ey kefen eyle baña settârlık

V

Tâ ki çekdi sîne-i sîmînine dil-ber elif
Cism-i şad-çäküm Meşâmî eyledüm yek-ser elif
Gerçi virdi dâğuma sînemde zîb ü fer elif¹⁶
Buldı zînet kanlu dâğumdan Hayâlî her elif¹⁶
Servler eţrâfını gūyâ ki kıldı nârlık

Müsebba'¹⁷

Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

I

Şol dem ki rûh tã'ir-i kuds-âşiyân idi
Cân bülbüline gülşen-i vaĥdet mekân idi
Kân-ı ĥafâda gevher-i cân bî-nişân idi
Ketm-i 'ademde 'âlem ü âdem nihân idi
İalvet-sarây-ı sırda göñül kâm-rân idi
Bir cân idi hemân u bir ol yâr-i cân idi¹⁸
Demler o demler idi zamân ol zamân idi

II¹⁹

Kanı o dem ki sâkî-i ĥum-ĥâne-i ezel
Şunardı rûh-ı pâkümüze câm-ı lem yezel²⁰
Mâ-beynümüzde olmaz idi ceng ile cedel²⁰
Bî-kîl ü kâl olurdu kamu müşkilât ĥal²¹
Yoğ idi âfet-i ecel-i 'ömr-i bî-bedel
Râĥatda idi zümre-i ervâĥ mâ-ĥaşal
Demler o demler idi zamân ol zamân idi

III²²

Daĥı kurulmamışdı tılısmât-ı kâ'inât
Yeksân idi henüz bu efrâd-ı mümkinât
Olmamış idi mevc-fiken kulzüm-i şifât
Çıkmamış idi sâĥil-i imkâna fülk-i zât²³
Ketm-i 'ademde idi şu'un-ı mükevvinât²³
Daĥı zühûra gelmemiş idi ta'ayyünât
Demler o demler idi zamân ol zamân idi

IV²⁴

Nâgâĥ kilk-i kâtib-i dîvân-ı emr-i hû
Yazdı berât-ı âdeme tuğra-yı "ehbitü"²⁵
Ayrı düşüp o gülşen-i lâhütdan kamu
İtdük zarûrî külĥan-ı nâsûta ser-fürü
Tutduk egerçi şahn-ı sarây-ı vücûda rû

¹⁶ dâğumdan: dâğumla D.

¹⁷ Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Ktp., A.N.Tarlan Böl., Nu: 62, yk.42b-43a; Mecmû'a-i Eş'âr, Millet Ktp., Mnz. Nu: 547, yk. 9b.; Mecmû'a-i Eş'âr, Mevlâna Müz. Ktp. Nu: 2455, yk.104b-105b; İbrâhîm Hakkı Erzurumî, Ma'rifet-Nâme, s. 542; F. Reşâd, B. Mehmed Tâhir, N. Tuman.

¹⁸ cân: yâr M (Mev.Müz.).

¹⁹ -B. Mehmed Tâhir, N. Tuman / III F.Reşâd.

²⁰ ceng:bahıl M (Mev. Müz.)

²¹ kîl ü kâl: güft ü gū F.Reşâd.

²² -B. Mehmed Tâhir, N. Tuman.

²³ III/5 F. Reşâd.

²⁴ -B. Mehmed Tâhir, N. Tuman.

²⁵ yazdı: çekdi F.Reşâd/ "ehbitü": "ininiz" Bakara, 2/36,38,61; A'râf,7/24.

Cānda henūz bākīdür ol şevk u ārzū²⁶
Demler o demler idi zamān ol zamān idi
√²⁷

Ervāh-ı kuds başdı kadem çün seyāhate²⁸
Geldük żarūrī ‘ālem-i kevn-i şabāvete
Tebdīl olup bu deñlü leţāfet kelāfete
Dest-i kazā bırağdı felekden felākete
Düşdük Meşāmī renc ü ‘anā vü saķāmete²⁹
Bu hānedāna geldük egerçi iķāmete³⁰
Demler o demler idi zamān ol zamān idi

Beyitler

Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün
Sīneden hālī degül hicrān hicrān üstine³¹
Tekyedür eksük degül mihmān mihmān üstine

Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’lū Fā’ilün
Hağ başdı rüy-ı dil-beri ben kaşdayın dağı³²
Ağşam irişdi seyr-i kemān-keşdeyin dağı

Mefā’lün Mefā’lün Mefā’lün Mefā’lün
Dilā düş tiğ-i yāra saña ‘ālemden güzer düşdi
Sipāhīsın yarağ üstinde ol çünkim sefer düşdi³³

Ben ol ‘ankā-yı Kāf-ı lā-mekānum kim kanadumdan
Numüne oldı Çın naķķaşına bir dāne per düşdi³⁴

Mef’ülü Mefā’lū Mefā’lū Fa’ülün
Bu dehr bizüm tekye-i miñnetgedemüzdür
Abdāllaruz kim aña Ādem dedemüzdür³⁵

Mefā’lün Mefā’lün Mefā’lün Mefā’lün
Raķīb ile hağīb aħvālını şormañ Meşāmīden
O bir dīvānedür zīrā birin bilür birin bilmez³⁶

Mefā’lün Mefā’lün Mefā’lün Mefā’lün
Muñit-i eşküme nisbet didüm kim bir şemersin sen
İşidüp didi ol dem baħr-i neyden çok yaşarsın sen³⁷

²⁶ cānda: dilde F.Reşād.

²⁷ -B. Mehmed Tāhir, N. Tuman.

²⁸ kuds:ins M (Mev.Müz.), İ.H.Erzurumî.

²⁹ Meşāmī: kuyūd-ı M (Mev. Müz.), İ.H. Erzurumî.

³⁰ bu: bir F.Reşād.

³¹ Âşık Çelebi, K.Hasan Çelebi, Beyânî, Âlî, Ş. Sâmi, N.Tuman / sīneden: sīnede Âşık Çelebi, Ş. Sâmi.

³² K. Hasan Çelebi, Âlî, Riyâzî, K. Fâ’izî, N. Tuman; başdı: irdi Riyâzî.

³³ Beyânî, Riyâzî, K. Fâ’izî / yāra:dil-dāra Riyâzî / ‘ālemden / bundan Riyâzî.

³⁴ Beyânî.

³⁵ Riyâzî, K. Fâ’izî, F. Reşād.

³⁶ K. Fâ’izî.

³⁷ K. Fâ’izî.

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
Bî-çâre dil sever seni cisminde cân gibi
Sen baña bî-vefâlik idersin cihân gibi ³⁸

Kaynaklar

- Ahdî, **Gülşen-i Şu'arâ**, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi Eki, Nu:107, yk.193b-194b.
Beyânî Mustafa bin Cârullah, **Tezkiretü'ş-Şuarâ**, Haz.: İbrahim Kutluk, TTK, Ankara 1997, s. 265-266.
- Bursalı Mehmed Tâhir(1333), **Osmanlı Mü'ellifleri**, İstanbul, C. II, s.412.
Canım, Rıdvan(1995), **Başlangıçtan Günümüze Edirne Şairleri**, Akçağ, Ankara, s. 154.
Fâ'ik Reşâd, **Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye**, İstanbul, C. I, s.383-386.
Gölpınarlı, Abdülbâki(1967), **Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu**, Ankara, C I, s.47.
İbrâhîm Hakkı Erzurumî(1280), **Ma'rifet-Nâme**, Matbaa-i Âmire, İstanbul, s. 542.
İpekten, Halûk(1996), **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, MEB, İstanbul.
İpekten, Halûk-Mustafa İsen-Recep Toparlı-Naci Okçu-Turgut Karabey(1988), **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, KTB, Ankara, s.286.
İsen, Mustafa(1994), **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, AKM, Ankara, s. 326-327.
Kaf-zâde Fâ'izî, **Zübdetü'l-Eş'âr**, Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa, Nu:1877, yk.89a-89b.
Kaplan, Mahmut(1992), "Dîvan Edebiyatında Manzum Nasihat-Nâme Yazan Şairler ve Eserleri I", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 3, Van, s. 52.
Kınalı-zade Hasan Çelebi(1989), **Tezkiretü'ş-Şuarâ**, Haz.: İbrahim Kutluk, TTK, 2. bsk., Ankara, C. II, s. 902-903.
Köprülü, M. Fuad(1981), **Türk Edebiyatı Tarihi**, 3. Bsk. Ötüken, İstanbul.
Mecmû'a-i Eş'âr, Mevlâna Müzesi Ktp., Nu: 2455, yk. 104b-105b.
Mecmû'a-i Eş'âr, Mevlâna Müzesi Ktp., Nu: 5995, yk. 55b-56a.
Mecmû'a-i Eş'âr, Mevlâna Müzesi Ktp., Nu: 114 (zahriyye).
Mecmû'a-i Eş'âr, Millet Ktp, Mnz. Nu: 547, yk. 9b.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Ktp., Ali Nihat Tarlan Böl., Nu:62, yk.42b-43a.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Ktp., Husrev Paşa Böl., Nu:503, yk.61a.
Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Ktp., Tercüman Gazetesi Böl., Nu: 225, yk. 63a.
Mecmû'a-i Eş'âr, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Böl., Nu: 1985, yk. 87b.
Mehmed Süreyyâ(1311), **Sicill-i Osmânî Yâhud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye**, İstanbul, C.IV,s.369; C.IV, s.374.
Meredith-Owens, G.M.(1971), **Meşâ'irü'ş-Şuarâ or Tezkere of Âşık Çelebi**, London, yk. 123b-124a.
Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi(2000), **Mecelletü'n-Nisâb**, Tıpkıbasım, KB, Ankara, yk. 396b.
Riyâzî, **Riyâzu'ş-Şu'arâ**, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, Nu: 3871, yk. 99b.
Şemsettin Sâmî(1996), **Kâmûsu'l-A'lâm-Tıpkıbasım**, Kaşgar, Ankara, C.6, s. 4287.
Tarlan, Ali Nihat(1945), **Hayâlî Bey Dîvânı**, İstanbul, s.232.
Tuman, İnehan-zâde Mehmet Nail, **Tuhfe-i Nâ'ilî-Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri**, MEB Yayınlar Dairesi Nüshası, B/870, C. II, s. 956-957.
Tunç, Semra(2000), "Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2455 Numarada Kayıtlı Bir Şiir Mecmûası", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Konya, C. 6, s. 105-139.
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi(1986), "Meşâmî" maddesi, Dergah, İstanbul, C.6, s. 293-294.

³⁸ Riyâzî.

